

svoje delo, je našel le še štiri, ki pa niso več nastopali. Zato ima Takács tem večjo zaslugo, da je rešil mnogo gradiva in orisal to poglavje iz ljudskega življenja z vso ljubeznijo.

»História« (izg. hištoría) je v 16. in 17. stoletju pomenila resnično dogodbo, o kateri so mogli tudi peti. V 17. in 18. stoletju so to zvrst v madžarski literaturi opustili, kmetje pa so jih od srede 19. stoletja dalje obnavljali. In življenje teh ljudskih pesmi v tem razdobju obravnava knjiga.

V prvem delu »Življenje hištoriashev« piše Takács v več poglavjih o nastanku pétiš zgdob, o nastopanju in vsem ostalem življenju pevcev. Ko je označil pomen pojmov hištoría, hištorías, pripoveduje o njihovem popotovanju po deželi od sejma do sejma in po proščenjih, kjer so zbirali vesti o nenavadnih dogodkih (umorih, nesrečah, ropih), ki so jih nato postavili v verze ter jih peli. Pesemsko obliko pa so dajali tudi krajevnim legendam v zvezi z romarskimi kraji ter zgodbam o svetnikih. Historije so imele tradicionalno obliko.

Pevci pa so dajali svoje pesmi tudi tiskati v snopičih, največ v zakotnih tiskarnah, nekatere posebno priljubljene tudi po desetkrat, v 10.000 izvodih. Eden izmed njih je prodal pesem o sedmerih sirotah v sto tisoč izvodih. Na sejmiš, proščenjih so peli svoje pesmi na uličnih vogalih in križiščih ter prodajali tiskane snopiče z besedilom. Včasih so zgodbo tudi na komedijantski način igrali. Mlajši pevci so tako prehodili poleti pol dežele, zlasti veliko nižino — Alföld. Pozimi pa so se pevci preživljali z rokodelstvom, prodajo koledarjev itd. Ker so se ločili od kmetov in prišli v stik z raznovrstnimi potepuhi, so govorili tudi skriven jezik, podobno kot srbski guslarji. Pri tej priliki naj omenim, da avtor mnogo navaja iz Murkovih spisov o potovanjih po Balkanu (iz let 1913 in 1915), ne pozna pa knjige Tragom srpskohrvatske narodne epike.

Poleg verzifikatorske in pevske spretnosti so bili potrebni tudi razni telesni pogoji, da je postal kdo pevec historij. Tako so bili mnogi slepi in pohabljeni. Morali so biti tudi nagnjeni k nestalnemu življenju. Morali pa so se svojega posla tudi učiti pri starejših in tudi v družinah so ga podedovali. Pomen hištoriashev je bil v tem, da so ohranili mnoge poteze stare madžarske pevske kulture — ki sega nazaj do slovanskih igricev — in da so širili novo umetniško zvrst, hištorijo s petjem, obenem pa so nudili preprosto berilo ljudem, ki so se šele seznanjali z branjem. Ljudsko življenje pa so bogatili s posebnimi doživetji in dajali značilno podobo ljudskim shajanjem.

V drugem delu knjige: »Dela hištoriashev, hištorije« obravnava avtor teme, kompozicijo, začetne in končne vrstice pesmi, razvoj in razkroj te zvrsti. — V zaključnem delu »Hištorije med kmečkimi pesmimi« govori pisatelj predvsem o njih odnosu do znamenite madžarske ljudske balade, ki so se jim hištorije približale in jih je ljudstvo v najboljših primerih z njimi tudi enačilo, jih spremenilo v balado.

Lajos Takács ni obogatil s svojimi dognanji le madžarske in celotne etnologije, marveč tudi literarno vedo in zgodovino. Njegovo delo bo važno za primerjavo in kot izhodišče podobnih študij tudi pri drugih narodih. Metodično pa je dober primer, kako etnologija v zvezi s celotnim življenjem drugače obravnava ustno slovstvo kot literarne znanosti.

Vilko Novak

Agarethnographie, Vorträge der Berliner Tagung vom 29. September bis 1. Oktober 1955, Akademie-Verlag, Berlin 1957. 52 DM.

Že površen pregled naslovov referatov berlinske konference za vprašanja agrarne etnografije, na kateri so se zbrali številni etnografi, specialisti za to etnografsko panogo vsega sveta, ne glede na ideološko pripadnost, iz dežel z različnimi državnimi sistemi, kakor poudarja v uvodnem govoru Wolfgang Steinitz, govori o številnih vprašanjih, ki se z njimi ukvarjajo mnogi etno-

grafi po svetu. Med udeleženci konference je bil tudi pionir na področju raziskovanja plugov in znameniti avtor dela »Die Entstehung und Verbreitung des Pfluges«, sedaj v ZDA živeči Paul Leser, ki je na posvetovanju spregovoril tudi nekaj kratkih, a tehtnih besed, nanašajočih se na začetke raziskovalnega dela v agrarni etnografiji.

Da si agrarna etnografija pravzaprav šele utira pot širom po svetu, da pa odkriva obenem ogromno neodkritih in neproučenih poglavij, o tem nedvomno govorijo vsebinsko izredno izdatni in prav tako zanimivi referati krajšega in daljšega obsega, ki jih je skupno kar 17. — Za naše etnografe, ki se nameravajo ukvarjati s proučevanjem agrarne etnografije — saj posega ta danes po svetu v prav vse kmetijske dejavnosti — so posebno važni referati prvega dela knjige, kjer navajajo v uvodu dosedanjo etnografsko bibliografijo del na področju agrarne etnografije. Za nas prihaja v tem pogledu prvenstveno v poštev referat dr. Branimirja Bratanića »Bericht über die Erforschung der Geräte zur Bodenbearbeitung in Jugoslawien«; to je izčrpno podan prikaz dosedanjega raziskovalnega dela pri Jugoslovanih, nanašajočega se na poljedelsko etnografijo. Mimo tega vsebuje tudi nekaj kartografskih prikazov; ti bodo zlasti dobrodošli tujim strokovnjakom, ki so bili doslej morda še premalo seznanjeni z raziskovalnim delom tega za zdaj edinega jugoslovanskega specialista v proučevanju ornih naprav pri Hrvatih in pri Jugoslovanih vobče. Avtorju je uspelo zbrati in pripraviti v pričujočem referatu vse doslej znane in objavljene arhivske in knjižne vire, ki pri nas zadevajo proučevanje agrarne etnografije, s posebnim poudarkom glede ornih naprav in drugega poljedelskega orodja. Posebej omenja avtor raziskovalne dosežke slovenskih etnografskih strokovnjakov v povojni dobi, delo, ki ga je načelo uredništvo Slovenskega etnografa, kjer so zvečine tudi objavljena vsa zadevna dela (B. Orel, F. in A. Baš, S. Gabrovec, F. Šarf, T. Urbas; gl. SE 1954, 1955). — Bratanić v svojem zaključku poudarja pomen raziskovalnega dela pri Jugoslovanih na tem področju in navaja posebej terminologijo ornih naprav, ki bo pomagala mimo drugega ustvariti novo sliko o etnogenezi Slovanov.

Podobno je sestavljen tudi referat poljskega avtorja Józefa Gajeka iz Wrocława »Die Erforschung der Ackerbaugeräte im Zusammenhang mit dem polnischen ethnographischen Atlas«. Dobrodošel bo prav tako marsikateremu našemu raziskovalcu zaradi navedenih medsebojnih primerjav. Delo vsebuje izdaten seznam literature, ki se nanaša na zgodovino proučevanja poljedelske etnografije pri Poljaki; v nadaljnji vsebini pa seveda Gajek tudi ne pozablja na kritiko tistih pomanjkljivosti v dosedanjem raziskovalnem delu, ki so se pokazale zlasti v posameznih poglavjih poljskega etnografskega atlasta.

O rezultatih dela te vrste poroča nadalje za Slovaško Ján Mjartan iz Bratislave (Agrar-ethnographische Forschungen in der Slowakei), za Sovjetsko zvezo S. A. Tokarev iz Moskve (Die Erforschung der Geschichte des Bodenbaues in der Sowjetunion 1945—1955) in Niilo Valonen iz Helsinkijev za Finsko (Die Erforschung des ältesten Landbaues in Finnland). Vrednost poročil vsekakor podčrtujejo in dopolnjujejo priloženi sezname literature in uporabljenih virov, ki bodo v bodoče olajševali delo kateremukoli raziskovalcu, posebno v komparativnem smislu.

Drugi del referatov ima splošni, prvenstveno etnološki značaj, njihova vsebina pa posega tudi v vprašanja agrarne etnografije izvenevropskih zemljin. Tako nas Hermann Behrens (Halle a. d. Saale) seznanja z arheološko-etnografski razpravi »Kritische Bemerkungen zu einigen Auffassungen über die Form des ältesten neolithischen Bodenbaues in Mitteleuropa« o dvojnem pomenu neolitskega orodja za obdelovanje zemlje — mimo rahljanja zemlje naj bi imelo še simboličen pomen čaščenje rodovnih poglavarjev — in o prvotnem poreklu pluga v srednjeevropskem prostoru. Najstarejši plugi v Evropi naj bi bili iz bronaste dobe, medtem ko so še iz starejšega obdobja,

iz mlajšega neolita, odkrite na Danskem znamenite plužne brazde na Jütlandu, izdelane pa naj bi bile z nekim primitivnejšim, a vendar vprežnim orodjem, ki ga je moral človek pri oranju držati po strani (po Kjaerumu »Sohlplflug«). — Zaključuje, da je bilo poljedelstvo Srednje Evrope v neolitu ne samo motično, marveč da je mimo motike in obdelovalne palice poznalo že tudi primitivno ralo, ki je izdelovalo brazde in ki se je v nadaljnjem neolitu izpopolnilo. Pri tem pa postavlja novo vprašanje, ali niso bili tudi tukaj zaznavni vplivi iz Azije in Egipta, ki sta takrat že poznala pri obdelovanju zemlje kombinacijo motike in pluga. Za dokončno rešitev tega problema bo potrebno po mnenju avtorja tesnejše sodelovanje med arheologi in etnografi, ki jih posebej zanima poreklo pluga.

Holger Rasmussen, danski strokovnjak, nadalje poroča v referatu »Der pfluglose Feldbau auf den Färöer« o obdelovanju zemlje brez uporabe pluga na Färöerskem otočju, pri tem pa se ne omejuje zgolj na tehniko obdelave zemlje, ampak posega posebej v poglavje, ki se nanaša na spravljanje pridelkov, kot je žetev, mlačev in sušenje snopja in zrnja v posebnih sušilnicah. Take so tu nujno potrebne kot samostojne arhitekturne tvorbe na polju zaradi vlažnega in hladnega oceanskega podnebja, ki onemogoča navadno, pri nas znano sušenje na polju. V uvodu nas seznanja tudi s pridobivanjem volne, ki je vezana na primitivno ovčerejo, v zvezi z njo pa navaja tudi zanimive delovne običaje in navade. — Motičnemu poljedelstvu sta se posvetila še dva nadaljnja avtorja: G. Citaja iz Tbilisija »Hackbau im westlichen Georgien — Kolchis« in Christo Vakarelski iz Sofije »Ueberreste des pfluglosen Feldbaues bei den Bulgaren«. — Prvi teh avtorjev se v svojih izvajanjih opira še na arheološki material, najdene primitivne motike iz prehistorične dobe in kavlje, medtem ko se drugi, to je bolgarski avtor, omejuje bolj na opisovanje recentnega kopaškega orodja in na njegovo terminologijo, ki ustreza, kakor to poudarja avtor sam, zvečine izrazoslovju pri ostalih južnih Slovanih. Ob zaključku navaja površine, kjer se je ohranilo motično obdelovanje in vzroke za ohranitev tega načina obdelovanja zemlje. — Oba referata dajeta misliti na to, da bi bilo tudi pri Slovencih nujno pričeti s proučevanjem vseh tistih sicer redkih okolišev in površin, kjer se je ohranilo, čeprav le na majhnem prostoru, in še to predvsem zaradi neugodne konfiguracije tal (n. pr. Halozel!), izključno motično in ročno prekopavanje tal, v zvezi z njim pa seveda tudi tehnike in izrazoslovja, ki se je še očuvalo.

Referat Laszla Vajde iz Budimpešte »Kulturelle Typen und Hackbau in Ostafrika« navaja v uvodu najprej nekaj načelnih problemov iz splošne etnologije, ki zadevajo prav tako razvoj primitivnih ljudstev, nato pa razpravlja v glavnem o dveh vprašanjih: 1. ali je motika v vzhodnoafriškem poljedelstvu primarno orodje; 2. ali rabijo znane vzhodnoafriške motike dejansko za rahljanje zemlje in ali smemo v Vzhodni Afriki govoriti sploh o motičnem poljedelstvu. Avtor se opira na rabo današnjega poljedelskega orodja, ki pozna mimo primitivne motike še palice in kavlje oziroma kline. Vrhu tega pa govorijo po njegovem mnenju afriške predzgodovinske in predželezne kulture o tem, da nikakor ni mogoče imeti današnje motiko, ki jo poznajo v Vzhodni Afriki tamkajšnja preprosta ljudstva, za pravo naslednico predželeznega orodja; zato tudi ne bi smeli spravljamti sedanjega tamkajšnjega motičnega poljedelstva v zvezo s prazgodovinskim. Avtor je mnenja, da nobena najstarejših afriških kultur, to sta pragozdna, ki temelji na nabiranju sadežev in primitivni gojitvi banan, in starosudanska, ki pozna kot edino poljedelsko orodje palico, nista mogli biti pravi poljedelski kulturi. Poljedelstvo naj bi bila v vzhodnoafriški prostor vpeljala šele eleuzinska kultura. Nastanek te pripisuje avtor neki določeni skupini, ki je ustvarila protonilotski kulturi podobne pojave. Vplivi, ki so le-to pospeševali, pa nikakor niso mogli priti slem od Sredozemlja, ampak prej iz katerega središča na Bližnjem vzhodu, tako da je megalitska kultura botrovala tudi nastajanju in oblikovanju nilotske kulture v Afriki. V dokaz za svoje trditve navaja nekaj

višjih oblik oziroma načinov obdelovanja polja, kot je to ustvarjanje teras, umetno namakanje in gnojenje, ki ju poznajo v skromnem poljedelstvu tudi Niloti. Po menju Wölfla, ki ga citira avtor, naj bi tudi okraski na iniciacijskih palicah tamkajšnjih domačinov govorili o vplivanju »visokih kultur« iz prednjeazijskega prostora na vzhodnoafriško območje, kjer so ustrezni pogoji za poljedestvo.

Referat »Methoden des Feldbaues in Ozeanien«, ki ga je pripravil Hans Damm (Leipzig), morda šele prvič izčrpno in zbirno podaja ne le način primitivne obdelave zemlje na oceanskih otokih, zlasti Novi Gvineji, ampak v zvezi z njimi razširjene poljedelske kulture, ki so segle semkaj kot posledica živahnejših stikov med kontinenti po obdobju odkritij. — Umetno namakanje, ki ga v primitivnih oblikah poznajo posebno na Novi Gvineji, po mnenju avtorja ne more imeti nič skupnega z indonezijskim in je po vsej verjetnosti avtohton pojav. Ob zaključku poudarja važnost palice za prekopavanje tal, ki je zamenjala prvotno in starejšo palico za sajenje, in povzročila skupaj s pripravljanjem poljskih gred — česar sprva domačini tu niso poznali — in z umetnim namakanjem tak prirastek donosa poljedelskih proizvodov, da z njimi sedaj ne krijejo le potreb stalno naraščajočega domačega prebivalstva, ampak da jih je mogoče celo izvažati (posebno taro in batate!).

Agrarni etnografiji izvenevropskih zemljin so nadalje posvečeni še trije obsežnejši članki: Rolfa Herzoga (Göttingen) »Kritische Bemerkungen zur nordafrikanischen Pfluggrenze«, Joachima Heidricha (Berlin) »Zur Entwicklung der indischen Dorfgemeinschaft« in Walterja Rubena, prav tako iz Berlina »Das indische Dorf in Sklavenhaltergesellschaft und Feudalismus«. Med temi naj opozorim predvsem na referat prvega avtorja, ki je na osnovi naj-novejših raziskovanj in proučevanj pripravil nove rezultate o meji pluga v Severni Afriki, kakor so jo začrtale ugotovitve starejših raziskovalcev poljedelske naprave, ki naj bi je Črni kontinent sprva sploh ne bil poznal. Mimo tega pa še dokazuje znatno mlajšo starost pluga na ozemljih Tunizije, Maroka, Alžirije, Egipta in Etiopije. Tako ugotavlja n. pr. poreklo pluga v Tuniziji v zvezi z italijansko kolonizacijo v Severni Afriki, ob Srednjem in Spodnjem Nilu pa ga postavlja v najnovejši čas, v obdobje, ko se je začelo intenzivno umetno namakanje z uporabo motornih črpalk. Tudi poreklo pluga v Etiopiji pripisuje semitskim Arabcem, ki so se priselili semkaj od 4. do 6. stoletja po n. št. in prinesli s seboj to orno napravo, ki ima še danes povsem isto terminologijo kakor v južni Arabiji.

Razpravi zadnjih dveh avtorjev, ki sta svoje raziskovanje usmerila v Indijo, sta predvsem sociološkega značaja. Posebej naj opozorim na referat Walterja Rubena, ki se je z izredno natančnostjo posvetil proučevanju problema pavperizacije indijskih širokih slojev na vasi. Pri tem ugotavlja, da je sledujo pospeševal nagel napredek kapitalizma, ki ga je uvajalo angleško kolonialno gospodarstvo in ki je uničilo indijsko fevdalno vaško skupnost. V zvezi s prodiranjem industrijskega blaga propada rapidno vaška hišna obrt. Propadli obrtniki so prisiljeni postati kmetje, prav tu pa so tudi vzroki pojava hiperpopulacije vasi, ki je še danes eden najkritičnejših problemov nove indijske države.

Poslednji trije referati so posvečeni izključno nemški etnografiji. — Reinhard Peesch (Berlin) obsežno poroča v svojem referatu o agrarnoetnografskih temah v nemškem etnografskem atlasu (Agrar-ethnographische Themen im Atlas der deutschen Volkskunde), kar bo nedvomno koristilo tudi jugoslovanskim etnografom pri pripravljanju tém te vrste za jugoslovanski etnografski atlas, ki je, kot je znano, sedaj v pripravi. — Dieter Berger (Bonn) v kratkem referatu »Zur Geschichte der Butterbereitung im Rheinland« komentira geografske karte, ki ponazorjujejo različne vrste in načine pripravljanja masla v deželah ob Renu in jih nato nadrobno primerja med seboj. — Wolfgang Jacobeit (Berlin) pa se je v svoji kar obsežni študiji, ki je prvenstveno sociološkega značaja posvetil problemu položaja ovčarskega pastirja,

ki naj bi po njegovih izvajanjih zavzemal posebno mesto ne le med pastirji, marveč v družbi sploh (>Hirt und Schäfer<).

Pričujoči referati, ki posegajo v tako številna področja in dejavnosti agrarne etnografije, govorijo nedvomno o tem, kaj vse čaka naše slovenske etnografe pri obdelavi prav te zvrsti etnografije. V dveh letnikih Slovenskega etnografa objavljeni prispevki, ki razpravljajo izključno o napravah in poljedelskem orodju, pomenijo dejansko šele prvi korak k načrtnemu proučevanju tako obsežne snovi, kakor je agrarna etnografija. In če bi slednjo hoteli izčrpno zajeti in do nadvrnosti proučiti samo pri nas v Sloveniji, bi bilo dovolj dela za eno celo generacijo etnografskih strokovnjakov. To pa bi ne bila samo hvaležna, marveč predvsem nujna akcija, če samo bežno pomislimo na to, da je Slovenija ozemlje, ki je zlasti po zadnji vojni pod vplivom še hitrejšega tempa industrializacije, ozemlje, kjer z vsakim starejšim umrlim človekom kot živim virom podatkov o življenju v polpretekli dobi, in z vsakim kosom naših naprav in orodja tudi v oddaljenejših krajih, ki z dneva v dan roma na ogenj, izgubljammo poslednjo priložnost za ustvaritev popolne slike tiste plasti življenja, ki je prav predmet proučevanja agrarne etnografije.

Tončica Urbas

Richard Weiss, Häuser und Landschaften der Schweiz. Mit 253 Zeichnungen und Karten von Hans Egli. Eugen Rentsch Verlag, Erlenbach-Zürich und Stuttgart. 1959. Str. 368. DM 13. in 17.80.

S pričujočo knjigo je glavni predstavnik raziskovanja ljudskega življenja v Švici, züriški profesor Richard Weiss, obogatil ne le švicarsko, marveč vso evropsko etnologijo ponovno z enim izmed temeljnih del. Takega značaja so z idejnega kot metodološkega vidika že vse dosedanje njegove knjige (poleg manjših razprav): *Das Alpwesen Graubündens*, 1941, *Volkskunde der Schweiz*, 1946, *Atlas der schweizerischen Volkskunde*. Z vsemi temi deli je njegova knjiga o švicarskih stavbah in naseljih organsko zvezana, ker je iz njih vzrasla.

V predgovoru opozarja avtor na to, da je njegov pogled usmerjen predvsem na stanje v dobi med 1600 in 1850, ko se je pričelo obdobje industrijskega kmetijstva. V uvodu pa označuje dosedanje raziskovanje švicarskega stavbarstva, predvsem hiš, ki ni malo obsežno. Hunziker, ki je med leti 1900 do 1914 izdal v osmih zvezkih temeljno delo o hišah v Švici, je zastopal sedaj premagano etnično teorijo. Gladbach in Schwab sta vzela za osnovo konstrukcijsko, Brockman-Jerosch, ki je napisal zadnje obsežno delo o predmetu 1953, pa naravoslovno-razvojno zgodovinsko teorijo. R. Weiss dela po funkcionalistični-analitični metodi, ki želi podati realistično sliko pokrajinsko pogojenih hišnih oblik z razčlenitvijo kompleksnih >hišnih tipov< v njihove prvine. Posamezne sestavine hiš prehajajo namreč iz pokrajine v pokrajino in ne označujejo le nekega hišnega >tipa<. Po Meringerjevem in Schierovem vzgledu vodi avtorja primer kulturne morfologije v dinamični smeri prikazovanja kulturnih gibanj. Pri študiju posameznih stavbnih prvin mu gre pretežno za njih soodvisnost, povezano z gospodarsko obliko, obliko naselja s poljskim sistemom, s klimo. Funkcionalistično gledanje pa vidi razen tega v ospredju tudi pomen hiše za človeka. In v tem smislu označuje avtor pokrajino — ki jo je že v naslovu povezal s stavbami — kot okolje, povezano s človeškim tipom, kakršen je živinorejski kmet, vinogradnik, poljedelec in pogojen v naravnih pogojenosti ter prostorni enotnosti.

Pisatelj je razdelil knjigo na šest obsežnih poglavij, ki jih pregledno drobi na manjše sestavke. V prvem poglavju obravnava gradbeno gradiva in gradbene načine pregledno v evropskih območjih, nadvrnjo pa v Švici, kjer se stikata zidanje v kamnu južne Evrope in severne Evrope v lesu. Švica pozna enajst načinov gradnje v raznih oblikah in kombinacijah.